

ज्येष्ठ नागरिक राष्ट्रिय कार्ययोजना, २०६२

१. राष्ट्रिय कार्ययोजनाको पृष्ठभूमि:

ज्येष्ठ नागरिकहरूका लागि आवश्यक सेव, सुविधा प्रदान गर्नुका साथै अधिकारको संरक्षण र सम्बर्द्धन गरि उनिहरूमा भएको अनुभव, सीप, ज्ञान र क्षमतालाई समेत विकासको राष्ट्रिय मूल प्रवाहमा समाहित गर्दै योजनावद्ध ढंगले कार्य गर्नु आवश्यक छ। ज्येष्ठ नागरिकलाई सामाजिक तथा आर्थिक न्यायको प्रत्याभूति गरिने दीर्घकालिन अवधारणा अनुरूपका कार्य गर्नु पर्ने अवस्था समेत सिर्जना भएको छ।

नेपालको अन्तरिम संविधान २०६३ मा पनि महिला, बालबालिका, ज्येष्ठ नागरिक अपाङ्ग लगायत असहाय व्यक्तिहरूको लागि विशेष व्यवस्था गरिने उल्लेख भए अनुरूप ज्येष्ठ नागरिकहरूको हकहित संरक्षण गरि उनिहरूलाई समाजमा उचित र यथोचित ढंगले सम्मान दिनु आवश्यक भएको।

विकासको गतिसंगै क्रमशः विद्यमान सामाजिक संरचनामा फेरबदल हुँदै गइरहेको छ। संयुक्त परिवार प्रथा लोपोन्मुख हुँदै गएको छ। ज्येष्ठ नागरिकहरूले परिवारमा पाउने सेवा, सुविधा एवं सम्मानमा क्रमशः ह्रास हाउँदै गएको छ। यस अवस्थालाई अझ खस्कन नदिन, सामाजिक संस्कार र मान्यतालाई कायम राख्न आज हाम्रो लागि चुनौती बनेको छ।

विश्व अर्थतन्त्रमा भएको विकास, विज्ञान र प्रविधिको दिनानुदिनको प्रगतिले नेपाली समाजमा पर्न सक्ने प्रभावको सम्भावना प्रति बेलैमा सजग भई तदनुकूल कार्य गर्नु आजको आवश्यकता भएको छ।

ज्येष्ठ नागरिकको सम्बन्धमा अन्तराष्ट्रिय र क्षेत्रीय स्तरमा भए गरेका निर्णय, घोषणा प्रतिबद्धता एवं कार्यहरू मध्ये खासगरी United Nations Principles for older Persons 1991, Macau Plan of Action On Ageing 1998, Madrid International Plan of Action on Ageing 2002 मा उल्लेख भएका विषय समेत लाई हाम्रो मुलुकको परिवेशमा अनुकूल र उपयुक्त हुने गरि राष्ट्रिय कार्ययोजनाको माध्यमद्वारा चरणबद्ध रूपमा कार्यान्वयन गर्दै जानु पर्ने आवत्ता रहेको छ। यसै पृष्ठभूमिलाई समेत मध्यनजर गर्दै ज्येष्ठ नागरिकहरूका ज्ञान, सीप र अनुभवलाई सामाजिक र आर्थिक विकास कार्यमा उपयोग गरि उनिहरूको जीवनस्तर सहज, सुरक्षित र सम्मानित बनाउने दीर्घकालिन अवधारणा यस कार्ययोजनाको रहेको छ।

ज्येष्ठ नागरिक नीति एवं कार्य नीति अनुरूप नेपाल सरकार गैर सरकारी संस्था र स्वायत्त शासनका इकाईहरू बीच समन्वयात्मक एवं एकिकृत रूपमा कार्य संचालन गर्न यी कार्यक्रमको प्रभावकारी कार्यान्वयन गर्न समेत अत्यावश्यक देखिएकोले नेपाल सरकारले ज्येष्ठ नागरिक राष्ट्रिय कार्य योजना तयार गरेको हो।

२. बर्तमान स्थिति:

मुलुकमा ज्येष्ठ नागरिकको कुल जनसंख्या ८.१४ प्रतिशत (६० वर्ष र माथिका उमेर समूह) रहेको छ। यस्ता नागरिकहरूका लागि अपेक्षित मात्रामा सामाजिक सुरक्षा, सुविधा, क्षमता उपयोग आदि जस्ता कार्य संचालन गर्न

नसकिएको भएतापनि केही मात्रामा कल्याणकारी संरक्षणात्मक कार्यको प्रारम्भ गरिएको छ । नवौं, दशौं र एघारौं आवधिक योजनामा ज्येष्ठ नागरिकको सम्बन्धमा लिईको नीति अनुरूप हाल निम्न कार्यहरू भैरहेको पाईन्छ ।

- ३० जिल्लाहरूका ज्येष्ठ नागरिक स्वास्थ्योपचार सेवा कार्यक्रम संचालन भइरहेको ।
- नेपालका विभिन्न वृद्धाश्रम, दिवा सेवा केन्द्रहरूको संथागत सुदृढीकरण, कार्य संचालन गर्न संस्थागत सहयोग अनुदान उपलब्ध गराउँदै आइएको छ ।
- पाँचै विकास क्षेत्रमा ज्येष्ठ नागरिकका क्षेत्रमा कार्यरत संस्था तथा व्यक्तिहरूलाई वृद्धावस्था व्यवस्थापन तालिम (Geriatric Training) तालिम दिदै आएको छ ।
- ज्येष्ठ नागरिक सम्बन्धी नीतिगत कार्य र परामर्शका लागि उच्च स्तरीय केन्द्रीय ज्येष्ठ नागरिक कल्याण समिति तथा जिल्ला ज्येष्ठ नागरिक कल्याण समितिको माध्यमबाट कार्य हुँदै गरेको छ ।
- पाँचै विकास क्षेत्रमा सरकारको अनुदानमा नमूना वृद्धाश्रम संचालन भइरहेको छ ।
- ज्येष्ठ नागरिक कल्याण कोषको स्थापना भएको छ ।
- ज्येष्ठ नागरिक नीति तथा कार्यनीति, २०५८ अनुसार याजनावद्ध ढंगले कार्य गर्ने व्यवस्थाको थालनी गरिएको छ ।
- ज्येष्ठ नागरिकलाई सामाजिक सुरक्षा भत्ता प्रदान गर्ने गरि यस्ता नागरिकहरूको अभिलेख अद्यावधिक राख्ने कार्य भइरहेको छ ।

३. यस क्षेत्रका विद्यमान समस्याहरू:

ज्येष्ठ नागरिक सम्बन्धी विद्यमान नीति, योजना, अन्तर्राष्ट्रिय एवं क्षेत्रीय घोषणा, प्रविवद्धता अनुरूप पर्याप्त मात्रामा राष्ट्रिय रूपमा कार्य गर्न नसकिरहेको आवस्था छ । यस क्षेत्रमा देहाय अनुसारका चुनैतीपूर्ण समस्याको सामना गरिरहनु परेको आवस्था विद्यमान छ ।

- ज्येष्ठ नागरिकको जनसंख्या बढ्दो आवस्थामा भएम पनि यसलाई संबोधन गर्ने पर्याप्त कार्यक्रम, श्रोत साधनको अभाव रहेको छ ।
- गरिबी व्यप्त सामाजिक परिस्थितिमा संयुक्त परिवार प्रथामा कमशः विचलन आई एकल परिवार प्रथाले स्थान लिदै गएको ।
- उपयुक्त जनशक्तिको कमीका कारण ज्येष्ठ नागरिकको स्वास्थ्य, रेखदेख, सुरक्षा र पुनःस्थापनाका अभावमा मनोवैज्ञानिक समस्या थपिदै गएको ।
- निजी क्षेत्रलाई यस विधामा समावेश गर्नका लागि आकर्षण गर्न नसकिउको विद्यमान आवस्था रहेको ।
- कार्यक्रम कार्यान्वयनको उपयुक्त संस्थागत संरचना र समन्वयको अभाव रहेको ।

- दीर्घकालिन योजना, नीति नियमको प्रभावकारी कार्यान्वयनका निमित्त सम्बद्ध सरकारी एक संवैधानिक आयोगको अभाव रहेको छ ।
- ज्येष्ठ नागरिकहरूका ज्ञान, सीप र अनुभवको उपयोग गर्ने उपयुक्त कार्यक्रम संचालन नभएको ।
- ज्येष्ठ नागरिकहरू प्रति समुदाय/समाजमा सकारात्मक भावनाको पर्याप्त विकास हुन नसकेको अवस्था रहेको ।
- स्तरीय एवं उपयुक्त वृद्धाश्रम, दिवा सेवा केन्द्र तथा क्लबहरूको संथागत र दीगो विकास हुन नसकेको छ ।

४. राष्ट्रिय कार्ययोजनाको आवश्यकता र औचित्य:

ज्येष्ठ नागरिकको मुद्दालाई विकस सम्बन्धी विषयसंग जोडेर हेरिनु पर्दछ । वृद्धावस्थालाई समस्याको रूपमा नहेरी मुलुकको राष्ट्रिय श्रोत तथा मानवीय विकासको ढंगले आत्मसात गरिनु पर्दछ । ज्येष्ठ नागरिकलाई Homogeneous समूह वा उमेरका आधारमा मात्र बर्गीकरण नगरी उनीहरूको विभिन्न आवश्यकता, अवस्था - जस्तै: सीप र काम गर्न योग्य, अर्थ सिल्पी, काम गर्न नसक्ने महिला, कठिन परिस्थिति र द्वन्द प्रभावित क्षेत्रमा रहेका आदि) का आधारमा हेरिनु पर्दछ ।

ज्येष्ठ नागरिकहरूलाई सेवा संरक्षण र अवसर उपलब्ध गराउने क्रममा वैज्ञानिक पद्धतिको सुरुवात हुन नसकेको, परम्परागत ढंगले दया माया र सेवाको भावले मात्र सेवा प्रदान गर्ने प्रचलन रहेको छ । विश्व लगायत मुलुकको मौजुदा बदलिदो परिस्थितिका कारण ज्येष्ठ नागरिकका निमित्त देहायका आवश्यकताका निमित्त समेत यो कार्ययोजना तयार पारिएको हो ।

- संयुक्त राष्ट्र संघीय घोषणा एवं राष्ट्रिय नीति अनुरूपका कार्यक्रम प्रभावकारी कार्यान्वयनका लागि ।
- ज्येष्ठ नागरिकहरूको पूर्ण मानव अधिकारको रक्षाका लागि ।
- व्यवस्थित, समन्वयात्मक, परिणाममुखी एवं योजनावद्ध ढंगले ज्येष्ठ नागरिकको विकासका लागि कार्य गर्न ।
- कार्यक्रमको प्रभावकारी कार्यान्वयनका निमित्त संस्थागत परिचालन, जिम्मेवारी भूमिका र जवाफदेहिता स्थापित गरि कार्य गर्न ।

५. कार्ययोजनाको कार्यान्वयनका क्रममा आउन सक्ने सम्भावित जोखिम तथा अवरोधहरू:

अन्तर्राष्ट्रिय घोषणा र राष्ट्रिय अन्तर्राष्ट्रिय नीति अनुरूपका विषयहरू एवं क्षेत्रहरूमा दीर्घकालमा क्रमशः ज्येष्ठ नागरिकहरूको जीवन सहज र सम्मानीत तुल्याउने लक्ष्य कार्ययोजनाले लिएको छ । तथापि समग्रमा यस कार्ययोजनाको कार्यान्वयनका क्रममा आउन सक्ने सम्भावित जोखिम तथा अवरोधहरूलाई देहाय अनुसार उल्लेख गर्न सकिन्छ ।

- पर्याप्त श्रोत साधन समयमा उपलब्ध हुन नसक्ने ।
- समयमै ऐन, नियम, नीति र योजना निर्माण हुन नसकेको अवस्था ।
- स्वास्थ्य, सुरक्षा, आय आर्जन, जनचेतना आदि जस्ता कार्यक्रम पर्याप्त मात्रामा संचान हुन नसकेमा ।

- द्वन्द्व वा हिंसागत घटनाक्रमले कार्यन्वयन संरचना र सुरक्षा पद्धतिमा असर गरि जनसहभागितामा कमी आउने ।
- राजनैतिक क्षेत्रको प्रतिबद्धतामा कमी भई कार्यक्रमले प्राथमिकता पाउन नसकेको अवस्था ।
- कार्यक्रम कार्यान्वयन गर्ने सम्बन्धित निकायको निस्कृयता, नीतिगत सामन्जस्यतामा कमी, बृद्धहरूको सम्मान र संरक्षण प्रति समाजको दृष्टिकोण, दक्ष जनशक्तिको उपलब्धता, राजनैतिक अस्थिरता, आदि जस्ता अवस्थाले कार्य योजनाको कार्यन्वयनलाई प्रभाव पार्न सक्दछ ।

६. दीर्घकालिन अबधारणः

ज्येष्ठ नागरिकको ज्ञान, सीप र अनुभवलाई राष्ट्रिय विकासको यर्कामा उपयोग गरि उनीहरूको जीवन सहज, सुरक्षित र सम्मानीत तुल्याउने ।

७. कार्य योजनाको विषयगत विवरण

क) आर्थिक पक्षः

- आर्थिक तथा सामाजिक स्थितिका आधारमा ज्येष्ठ नागरिकलाई आर्थिक सुरक्षा प्रदान गर्दै अन्य सुविधा उपलब्ध गराउने सम्बन्धमा पनि अध्ययन गर्ने ।
- ज्येष्ठ नागरिकहरूलाई उपलब्ध हुने मासिक भत्ता प्रदान गर्ने प्रक्रियालाई सरल र सहज बनाउने ।
- स्थानीय निकायबाट योजना तर्जुमा गर्दा ज्येष्ठ नागरिक भत्ताको केही प्रतिशत रकम स्थानीय स्रोतबाट समेत व्यहोर्ने अवस्था गर्ने ।
- राष्ट्रिय निवृत्तिभरण योजनालाई सामाजिक वीमा प्रणालीको परिप्रेक्षमा तयार गर्ने बारे अध्ययन गरि कार्यान्वयन गर्ने ।
- संलग्नता उमेरका ज्येष्ठ नागरिकलाई उनीहरूको क्षमता अनुसारको अयमूलक कार्यक्रममा सरिक गराउने पक्षको अध्ययन गर्ने ।

ख) सामाजिक सुरक्षाः

- “ज्येष्ठ नागरिक परामर्श सेवा केन्द्र” स्थापना र संचालन गर्ने ।
- न्यूनतम मापदण्ड निर्धारण गरी वृद्धाश्रमहरूको स्थापना र संचालन गर्न सहयोग पुऱ्याउने र पाँच विकास क्षेत्रमा नमूना वृद्धाश्रमको विकास गर्ने ।
- ज्येष्ठ नागरिकहरूका लागि दिवा सेवा केन्द्र (Day Care Center) स्थापना, संचालन एवं सुदृढीकरण गर्ने ।
- ज्येष्ठ नागरिकको लागि उपयुक्त सामाजिक सुरक्षा तथा सेवाका कार्यहरू गर्न राष्ट्रिय स्तर र जिल्ला स्तरमा “ज्येष्ठ नागरिक कल्याण कोष” को स्थापना एवं संचालन गर्ने ।

- सःशुल्क वृद्धाश्रम संचालन गर्न संघ संस्था एवं निजी क्षेत्रलाई प्रोत्साहित गर्ने ।
- ज्येष्ठ नागरिकलाई सामाजिक रूपमा सम्मान गर्ने परम्परालाई निरन्तरता दिने ।
- यातायात र सेवाका अन्य क्षेत्रमा ज्येष्ठ नागरिकलाई शुल्क छुटको व्यवस्थाका लागि सेवा प्रदायक लाई उत्प्रेरित गर्ने ।
- ज्येष्ठ नागरिकहरू प्रति सकारात्मक धारणा, सम्मान, मर्यादा र दायित्व बोध बारे जनचेतना अभिवृद्धि गर्ने गराउने ।
- आकस्मिक रूपमा संकटमा परेका ज्येष्ठ नागरिकहरूको मर्यादा र आत्मसुरक्षाका लागि पुनःस्थापन एवं पुनःएकिकण सम्बन्धी कार्य गर्ने ।

ग) स्वास्थ्य तथा पोषण:

- सरकारी संस्थागत एवं निजी अस्पताल, क्लिनिक, शिविर लगायत स्वास्थ्य केन्द्रहरू मार्फत सहूलियत रूपमा स्वास्थ्य उपचार सेवा प्रदान गर्ने व्यवस्था गर्ने ।
- सम्बद्ध सबै अस्पतालहरूमा क्रमिक रूपमा ज्येष्ठ नागरिक वार्ड (न्मचष्वतचष्व ध्वचम) स्थापना गर्ने एवं सो सम्बन्धी जनशक्ति विकास गर्ने ।
- ज्येष्ठ नागरिकको स्वास्थ्य स्थिति सम्मुन्नत तुल्याउन पोषण स्थितिको अध्ययन लगायत स्वास्थ्य सेवामा पहुँच विस्तार र जनचेतना अभिवृद्धि सम्बन्धी कार्यक्रम संचालन एवं व्यवस्थापन गर्ने ।
- ज्येष्ठ नागरिक महिलालाई लक्षित गरी विशेष स्वास्थ्य र पोषण स्थितिको अध्ययन एवं विशेष स्वास्थ्य सेवा प्रदान गर्ने ।

घ) सहभागिता र संलग्नता:

- ज्येष्ठ नागरिकहरू सम्बन्धी कार्यक्रमलाई केन्द्रीय तथा स्थानीय स्तरमा समन्वय एवं संयोजन गर्न ज्येष्ठ नागरिक समन्वय समिति गठन, संचालन, एवं सुदृढीकरण गर्ने ।
- उमेरको कारणले सेवावाट अवकाश पाएका ज्येष्ठ नागरिकहरूलाई त्यसै सेवामा निजले काम गर्न चाहेमा संलग्नता उमेरसम्म आवद्ध तथा सक्रिय रहन सक्ने अवस्थाको सृजना गर्ने ।
- ज्येष्ठ नागरिक सम्बन्धी काम गर्ने संस्थाहरू बीच समन्वय र कार्य स्तरीयता ल्याउन निरन्तर सुपरीवेक्षण र अनुगमन गर्ने ।
- रोजगारी तथा सेवाका क्षेत्रहरूमा दैनिक काम गर्ने समय ज्येष्ठ नागरिकलाई समेत अनुकूल हुने गरी कार्य समय मिलान गर्ने ।
- अन्तरपुस्तागत समाज स्थापनाका लागि लक्षित क्रियाकलाप संचालन गर्ने ।

ड) शैक्षिक तथा मनोरञ्जनात्मक पक्ष

- ज्येष्ठ नागरिकलाई मनोरञ्जन तथा तोकिएका अन्य क्षेत्रहरूमा विशेष छुट प्रदान गर्न सेवा प्रदायकलाई उत्प्रेरित गर्ने ।
- ज्येष्ठ नागरिक क्लव स्थापना गरी त्यसलाई प्रवचनात्मक, मनोरञ्जनात्मक एवं अध्ययन/चिन्तन लगायत आफ्नो पक्षमा वकालत (Advocacy) गर्ने मञ्चको रूपमा विकास गर्ने ।
- उच्च शिक्षाका पाठ्यक्रमहरूमा ज्येष्ठ नागरिक सम्बन्धी (Gerontology) विषय समावेश गरी अध्ययन, अध्यापन गराइने छ ।
- शैक्षिक संस्थाहरूमा ज्येष्ठ नागरिक सम्बन्धी विषय एवं ज्येष्ठ नागरिकको आदर सम्मान बढाउने पाठ्यसामग्री समावेश गर्ने । ज्येष्ठ नागरिक स्वयंसेवी कार्यक्रमको विकास तथा विस्तार गर्ने ।

च) कानूनी व्यवस्थामा सुधार:

- ज्येष्ठ नागरिकको हक हितसंग सम्बन्धित ऐन, नियमहरूको अध्ययन गरि परिमार्जन गर्ने एवं विभिन्न छुट, सुविधा आदि प्रदान गर्न आवश्यक कानूनको तर्जुमा गर्ने ।
- विभिन्न कारागारमा रहेका ज्येष्ठ नागरिकलाई कारागार व्यवस्थापनमा विशेष सुविधा दिने तथा उमेर अनुसारको विशेष संलग्नता बढाउने र सम्भाव्य विषयहरूमा छुट प्रदान गर्ने ।

छ. विविध

- स्थानीय निकायहरूबाट ज्येष्ठ नागरिक सम्बन्धी विवरण (Database) नियमित संकलन एवं अद्यावधिक गर्ने ।
- सबै क्षेत्रका दीर्घकालीन योजना बनाउदा ज्येष्ठ नागरिकको बृद्धो प्रतिशत (Population Ageing) लाई ध्यान दिने ।
- ज्येष्ठ नागरिकका लागि स्वास्थ्योपचार, यातायात मनोरञ्जन र अन्य सेवाका क्षेत्रहरूमा छुट, सीट आरक्षण, सहूलियत आदि दिने संस्था तथा निजी क्षेत्रलाई तोकिए वमोजिम सहूलियत प्रदान गर्ने प्रवन्ध मिलाउने ।
- ज्येष्ठ नागरिक सम्बन्धी संस्था सुदृढीकरण गर्ने तथा ज्येष्ठ नागरिक सम्बन्धी कार्य गर्न निजी क्षेत्रलाई प्रोत्साहित र आकर्षण गर्ने ।
- सार्वजनिक स्थल, सडक, भवन आदि बनाउँदा ज्येष्ठ नागरिकका लागि समेत अनुकूल र सहज हुने गरी संरचना (Universal Design) बनाउने र सुधारका लागि नीतिगत व्यवस्था लगायत जनचेतना कार्यक्रम संचालन गर्ने ।

८. रणनीति:

यस कार्ययोजनामा उल्लेखित कार्यक्रमहरू मूलतः ज्येष्ठ नागरिकको अधिकारको सुरक्षा, मर्यादा र सम्बर्द्धन एवं सबै पक्षको विकासका निमित्त लक्षित छन् । ऐन कानून, नीति निर्माण, जनचेतना, क्षमता विकास, आर्थिक अवस्थाको सुधार, सहभागिता, स्वास्थ्य र पोषण, आधारभूत सुविधा र सेवाहरू प्रदान गर्ने लक्षित क्रियाकलाप यस्ता समुदायको सर्वोत्तममुखी विकासका लागि संचालित गरिने छन् । यसमा उल्लेख भएका यी क्रियाकलापहरू सरकारी निकायबाट पाँच वर्ष भित्रमा संचालन एवं सम्पादन हुने नभई सरकारी, गैरसरकारी, स्थानीय निकाय संयुक्त राष्ट्र संघीय निकाय, नागरिक समाज, निजी क्षेत्र बीचको समन्वय तथा सहकार्यबाट मात्र सम्भव छ । साथै यी कार्यक्रम संचालनमा उल्लेखित सबै पक्षको आर्थिक एवं अन्य किसिमको योगदान प्रवाहित एवं परिचालन गरिनेछ ।

ज्येष्ठ नागरिक सम्बन्धी कार्ययोजना कार्यान्वयनका निमित्त देहाय बमोजिम श्रोत साधनको परिचालन एवं रणनीतिहरू अवलम्बन गरिनेछ ।

- ज्येष्ठ नागरिकहरूको सुरक्षाको सुनिश्चित गर्न संस्थागत एवं पारिवारिक पुनर्स्थापनाका लागि दिवा सेवा केन्द्र जस्ता कार्यक्रमहरू संचालन गरिनेछ ।
- ज्येष्ठ नागरिकहरूलाई आधारभूत सेवा (स्वास्थ्य, रेखदेख, सेवाका क्षेत्रमा प्रदान गरिने छुट, सहूलियत आदि) दिने व्यवस्था एवं संयन्त्रको विकास गर्ने ।
- ज्येष्ठ नागरिकहरूको अधिकारको सुनिश्चितताका लागि आवश्यक ऐन, नियम राष्ट्रिय कार्ययोजना, संजलको व्यवस्था गर्ने ।
- ज्येष्ठ नागरिकको ज्ञान, सीप र अनुभवलाई राष्ट्रिय विकासको विविध क्षेत्रमा उपयोग -नीति निर्माण, परामर्श, आयमूलक, सीप हस्तान्तरण कार्यक्रमको माध्यमद्वारा) को निमित्त सहभागिताको पद्धतिको विकास गर्ने ।
- ज्येष्ठ नागरिकको उचित आदर सम्मान र सेवा दिने (स्कूल पाठ्यक्रममा समावेश एवं प्रचार प्रसादका माध्यमबाट) कार्यक्रम संचालन गर्ने ।
- संयुक्त परिवार प्रथालाई निरन्तरता दिन प्रोत्साहित गरिने ।

९. कार्ययोजना कार्यान्वयनको व्यवस्था, अनुगमन, समीक्षा र मूल्यांकन:

१. कार्यान्वयनको व्यवस्था:

ज्येष्ठ नागरिक राष्ट्रिय कार्ययोजना केन्द्रीयस्तरमा सम्बद्ध मन्त्रालय, निकायहरू, ज्येष्ठ नागरिक कल्याण समन्वय समितिले कार्यान्वयनका लागि समन्वय गर्नेछ र जिल्ला तथा गाउँ तहमा ज्येष्ठ नागरिकसंग गैर सरकारी संस्थागत समन्वय गरी सम्बन्धित मन्त्रालय मातहतका निकायले कार्यान्वयन गर्नेछन् ।

२. अनुगमन तथा मूल्यांकन व्यवस्था:

मूलतः यो कार्ययोजनाको कार्यान्वयन स्थितिको अनुगमन तथा मूल्यांकन महिला, बालबालिका तथा समाज कल्याण मन्त्रालय र केन्द्रीय ज्येष्ठ नागरिक कल्याण समितिले गर्नेछ। कार्यान्वयन स्थितिको अनुगमन, समन्वय, मूल्यांकनका हकमा कार्यान्वयन गर्न तोकिएका सम्बद्ध निकाय र सहयोग गर्ने निकायले पनि गर्नु पर्दछ।

३. कार्ययोजना लागु भएको २ वर्ष ६ महिना पश्चात् यसको कार्यान्वयन स्थितिको मूल्यांकन गर्न सम्बद्ध सबै पक्ष सम्मिलित समूह/समितिद्वारा मध्यावधि मूल्यांकन गरिनेछ। मूल्यांकन संयन्त्रमा मानव अधिकार सम्बन्धी संस्था, स्वतन्त्र पर्यवेक्षक, ज्येष्ठ नागरिक, यिनका प्रतिनिधी संस्था र विज्ञको समेत सहभागिता रहनेछ। यसका लागि उपयुक्त मूल्यांकन प्रविधि र साधन पनि तयार गरिनेछ।

४. कार्ययोजनाको यथार्थ कार्यान्वयन स्थिति, अनुगमन, मूल्यांकनको परिणामका आधारमा कार्ययोजनाका नीति तथा कार्यनीति परिमार्जन गर्न मध्यावधि मूल्यांकनले सिफारिस समेत गर्न सक्नेछ।

५. कार्यक्रम कार्यान्वयन गर्न तोकिएका मन्त्रालय निकायहरूले आ-आफ्नो कार्य उपलब्धी आदि समेटिएको कार्यान्वयन स्थिति सहितको प्रगति नियमित रूपमा महिला, बालबालिका तथा समाज कल्याण मन्त्रालयमा पठाउनु पर्दछ।